

Образа

Анатолій Дрофань

Повертаючись учора з роботи, я зайшов у міський сад трохи відпочити. На центральній алеї всі лави були зайняті. Тоді я завернув у той закуток, де дитячий майданчик обгороджений високими садовими ґратами, на які густо поплівся дикий виноград.

Ще здалеку чувся веселий гамір. А за хвилину я побачив і самих малюків. Вони гарцювали на баских гривастих дерев'яних конях, спускалися з гірки, лазили по драбинах, крутилися на каруселі.

Щоб нічим не заважати галасливим господарям цього затишного містечка, я присів біля входу на лавку.

Скоро мою увагу привернула одна невелика компанія — два хлопчики і дві дівчинки.

Вони, здається, були заклопотані будівництвом нового житлового будинку. Біляве енергійне дівча в червоному платтячку, певно, когось наслідуючи, хмурило брівки і строго говорило:

— Треба, щоб наші люди мали хороші квартири. Зрозуміло? І ми якнайскоріше повинні розпочати будівництво нового будинку. Тебе, Колю, я призначаю начальником будівництва.

Коля, в синьому картузику з блискучим козирком, схвально хитнув головою.

— Ти, Оксано,— продовжувала білява командирша,— будеш бригадиром... Ви возитимете цеглу, ставитимете стіни.

— Добре,— охоче погодилося кирпате дівча з чорною чолкою на голові.— У мене буде сто робітників, і всі будуть хорошими майстрами. Вони працюватимуть дуже гарно, і я видаватиму їм премії...

— Я,— вела далі верховода в червоному платті,— піду в майстерню. Ми робитимемо вікна і двері. Опалення буде не парове, а пічне. В кожній квартирі стоятиме груба і топтитиметься газом. Валерка працюватиме у нас пічником. Зрозумів?

Хлопчина в коричневих вельветових коротеньких штанцях і такій самій курточці незадоволено закрутив головою, ображено сказав:

— Я пічником не буду...

— Як це ти не будеш?— обурилася командирша.— Що ж, по-твоєму, люди повинні жити в холоді?

— А що я? — надув губи Валерка. — Не буду... Колька так начальником, а я пічником? Не буду...

Все товариство почало переконувати Валерку, що без пічника їм ніяк не обійтися. Білява дівчинка обіцяла згодом поміняти посаду Валерці. Спочатку Коля буде начальником будівництва, а потім Валерка. Але хлопець стояв на своєму:

— Я не буду... Не буду...

І тут я помітив, як у Валерки все більше віддуються губи, він нахиляє голову, букувато дивиться на товаришів.

— Не буду, не буду... — торохтіло хлопчєня.

На білому гладенькому лобі Валерки лягли дві зморшки, губи витягнулися, комір вельветової куртки, на якому лежав ще білий комірець сорочки, задрижав. І все через те, що його призначили пічником. Певно, дуже образливою видалася Валерці ця робота.

Слухаючи суперечки малюків, я нараз пригадав один випадок з мого вже далекого тепер дитинства.

...То було незабаром після Великого Жовтня.

Скільки пам'ятаю, сім'я наша завжди тинялася по чужих квартирах. Коли батько працював на залізниці — жили в казенних. А пізніше, як він через хворобу залишив транспорт,— в найманих.

Мені, малюку, і сестричці Валі, меншій за мене, те навіть подобалося. Поживемо рік-два на одній вулиці і мандруємо, як цигани, на іншу. А там все для нас нове: і хата, і хазяїн та хазяйка, і сусіди, і, головне, однокашники на вулиці. Поживемо знову якийсь час, ще кудись перекочовуємо. Тільки мама, втомлено похитуючи головою, часто говорила:

— Чи діждуся я коли-небудь, що не треба буде в'язати клунки, подорожувати з чужої хати і знову в чужу? Чи матиму коли над головою свою стріху?

Мабуть, і батькові ті мандри дуже набридли, бо вирішив він будувати свою хату.

Кілька років тяглося те будівництво. Батько з матір'ю продавали все цінніше, що мали, аби трохи зібрати грошей на матеріали та майстрів. Але закінчити хату було несила.

З осені й до півзими батько заробляв гроші на цукровому заводі, що був від нас кілометрів за п'ятдесят. А потім з весни сам ставав і теслею, і столяром, і землекопом,— знову брався за будівництво.

І ось, здається, вже все закінчено. Залишилося

тільки одне — поставити в хаті піч, і можна жити. Навіть цеглу для печі заготовили, а от заплатити пічнику за роботу не було чим.

— Почекайте ще трохи,— сказав батько матері,— ось одержу я зароблені гроші, зразу ж покличемо пічника, і твоїм мукам кінець — перевезу я вас у нову хату...

Сказав так батько та й поїхав знову на завод.

Не знаю, як там було, але ждала мати грошей, ждала,— не шле їх батько. Терпець їй уже увірвався. Попросила вона в сусіда підводу, зв'язала клунки, зібрала нас, дітлахів, на воза і гиля в свою оселю край села.

Була вже пізня осінь. Вечори і ночі стали холодними. Де на вулиці калюжка — за ніч і льодком візьметься. А у нас в хаті печі немає. Та мати не горює: її гріє одна думка, що не треба догоджати хазяйці, що вона вже сама собі в своїй хаті господиня.

Все горіло в її натруджених, мозолявих, умілих руках. Робить що, ще й пісеньку наспівує.

Обід варить надворі. А в хаті тільки й тепла, що від гарячої миски з картоплею та нашого дихання.

Минає день, два, тиждень. Немає батька з грошима. А мороз що не день, то все дужчий. Уже не тільки на вулиці, але й у хаті вода вкривається кригою.

Вдень, коли світить сонечко, ще нічого. Тоді й ми із сестрою бігаємо, не мерзнемо. А приходять вечір — приходять біда. Починаємо тремтіти, як листя восени на дереві.

На спину, здається, хтось сипле сніг. Руки так коцюбнуть, що вже ніяка сила не може їх розігріти. Ноги теж клякнуть, особливо пальці і п'ятки.

Але навіть і це ще нічого. Найстрашніше, коли лягати в холодну постіль. То велика мука.

Одного вечора сестричка не втрималася, зачмихала носом, жалібно заплакала:

— Я ходу на піц...

Мама нахилилася до неї.

— Та хіба ти, Валюшо, не знаєш, що печі в нас немає?..

Вона не хотіла того й слухати, крізь сльози тягнула своє:

— Я ходу на піц...

— Потерпи трошечки, дитино, ось ми скоро побудуємоТї, добре натопимо, застелемо смугастим рядном черінь, полягаємо всі троє, і я казочку вам розкажу... А що вже вигріємося...

Валя мовчала, навіть раділа, уявляючи, які розкоші ждуть її попереду. Та тільки мама змовкала на мить, вона знову пискливо тягнула:

— Я ходу...

Коли сказати правду, у мене теж на очах уже тремтіли сльози, але гордощі не дозволили заплакати, бо мама говорила сестрі, киваючи в мій бік:

— Он він теж замерз, а не плаче... Він у нас справжній мужчина, молодець... А ти дівчинка і плаксушка...

Мені дуже хотілося виправдати мамині слова. Але сльози, що вже блищали на віях, могли щомиті покотитися по щоках і видати мене. Щоб уникнути такого сорому, я непомітно відвернувся, провів пальцями по віях, видавивши з-під них всю вологу. Потім дуже хоробро скинув чобітки, поліз у ліжко під ковдру, гукнув:

— А мені зовсім не холодно...

Я, звичайно, сказав неправду. Мені було дуже холодно. Тіло моє, здається, схопили якісь велетенські кліщі і сильно стиснули. Я ладен був що завгодно віддати, аби тільки в хаті стало тепло.

•Був у мене чудесний пістолет, який стріляв пробками. Коли я виходив з ним на вулицю, всі хлопчакі з величезною заздрістю дивилися на мене і мій пістолет. Я його любив найбільше в світі і ні на мить не розлучався з ним. Але в цю хвилину готовий був віддати навіть його, аби тільки в хаті потепліло.

На ранок мороз став ще сильнішим, і, висунувши з-під ковдри голову, я помітив, що мама сидить на ослінчику, чистить картоплю і плаче.

— Ну що ж, діти,— сказала вона невесело,— піду я до сусідів, попрошу, щоб ви

побули у них, бо сьогодні мороз такий, що он і вікна позамерзали. Ще лиха дістанете...

Іти до сусідів жити, і саме тепер, коли вже і в нас є своя хата, видалося мені найстрашнішим. Може, в тому винні були ще мамині сльози, тільки на цей раз уже і я не витримав — заплакав.

І в ту хвилину хтось постукав у двері. Зайшов незнайомий чоловік з сивими вусами, весело підкрученими вгору, у фуфайці. В правій руці — товстий гранчастий брусок, під лівою — згорнута мішковина.

— Здрастуйте! — скинув заячу шапку і озирнувся навколо.

— Здрастуйте! — відповіла мама.

— Ваш хазяїн казав, що піч маєте робити...

— Дуже треба робить, але грошей на те немає... Обіцяв привезти, а як поїхав, наче в яму впав...

— Так ви що, оце так без печі й живете? — допитується незнайомий чоловік, ніби не вірить очам своїм.

— Так і живемо...— зітхає стиха мама.— Не живемо, а мучимось...

— Та що це ви, хай бог милує,— продовжував уже сердито чоловік, відходячи від порога та кладучи 'шапку на стілець.— Грошей немає, то будуть, а коли здоров'я не стане, то вже не прибуде... Хіба ж можна так...

Я дивився на нього зацікавлено, принишло. А він вийняв з кишені кисет з тютюном, закрутив цигарку і, попахкуючи сизим димом, уже весело продовжував:

— Та я ось і без грошей таку вам піч поставлю, що аж сміятиметься... А ви потім, коли розбагатієте, віддасте...

— Якщо ваша ласка...— мовила мама повеселілим голосом.

А він уже поклав на долівку мішковину, з якої визирав молоток, кельма та ще якийсь інструмент, розстібнув поли фуфайки і розмірковував, де треба будувати піч, куди виводити димохід.

— Ну добре! — уронив стиха, ніби про себе.— Ця піч нагріє нас не скоро. А тут же потрібне тепло зараз... Ти, правда, замерзла? — питав він сестричку.

Замість відповіді Валя знову повторила своїм плаксивим голосом:

— Я хочу на піч...

Чоловік так засміявся, що аж кінці підкручених вусів затремтіли.

— Хочеш їсти калачі, не сиди на печі... Га? Хаха... Чи ти вже й калачів не хочеш, аби в хаті було тепло?

— Ой, не кажіть,—зітхнула мама,— тепло зараз, мабуть, наймиліше для всіх нас...

— Нічого, ми зараз таке тепло зробимо, що куди... Тільки ось я збігаю додому...

Коли незнайомий чоловік вийшов із хати, я запитав у мами:

— Хто це?

— Пічник,— відповіла вона.

— А чого він неправду каже?

— Яку?

— Та що ми, мовляв, зараз таке ось тепло зробимо в хаті... Як це він зразу так

зробить? ;

— На те він і пічник... Він усе може...— мовила мама серйозно.

Тут скоро і пічник повернувся, несучи цілу зв'язку залізних труб.

— Будем пічку мурувати, тепло в хату заганяти...— сказав він, підморгнувши мені.

Пічник знову накрутив велику цигарку, запалив її, запахав димом, почав розгортати мішковину, з якої визирали різні інструменти. Та то був не мішок, а великий фартух. Він одягнув його на груди, розгладив пальцями вуса, весело сказав:

— Ну, в добрий час!..— і почав працювати.

І тут я помітив, що він якийсь незвичайний чоловік. І не тільки тим, що говорив складно та до прикладу. Він так швидко місив у кориті глину, так легко перекидав у руках цеглини, так майстерно колов їх своїм молоточком надвоє, натроє, що я просто знижував плечима. І при тому все примовляв:

— Ну, цеглинко, йди сюди, отут трошки полежи... Звариш нам борщу, лемішки і погрієш Валі ніжки...

Валя, хоч і мерзла, все ж сміялася, а мені дуже хотілося чимось допомогти тому цікавому пічнику. Я підносив йому цеглу, накладав у цеберку глину.

— О, глину набирати ти вмієш, молодець,— говорив він, припасовуючи цеглину до цеглини,— а от загадки не відгадаєш...

— Якої?

— А отакої: без вікон, без дверей — повна хата людей...

Тільки я хотів сказати, що то за штука, як Валя затараторила:

— А я знаю... А я знаю...

Пічник здивовано підняв брови, повернувся до неї:

— Та ну?..

— А от і знаю!..

— Ну скажи.

— Гал-буз...

Валя радіє, що відгадала пічникову загадку, весело сміється, а він переможено і скрушно чухає потилицю. Та за хвилину уже знову щось придумав.

Всі останні дні дуже тоскно, невесело було в нашій холодній, нетопленій хаті. А цей вусатий незнайомий чоловік у рядняному фартусі, заляпаному глиною, мовби враз наповнив кімнату якимось веселим, бадьорим повітрям.

За тими його примовками та загадками ми й не помітили, як серед хати виросла невеличка пічка, з маленькими дверцятами, плиткою на дві конфорки, а залізні труби від неї простяглися до квартирки у вікні.

Ще кілька хвилин, і у ній уже, весело потріскуючи, запалахкотів віхтик соломи. Потім зайнялися стружки, сухі соснові дрова. І від труб, від залізної плити уже струмувало, лоскотало обличчя, наші простягнені руки тепло.

Я не знав, яке в мене було лице, але я бачив, як мама усміхалася. Валя, розчепірівши над плитою свої посинілі пальці, кривила такі веселі корчі, що спокійно дивитися на неї просто-таки було неможливо.

А він, цей вусатий чоловік, що врятував нас від холоду, сидів перед грубкою, мружив очі, попахкував цигаркою, пускаючи дим у відчинені дверцята.

Скоро в хаті стало так тепло, що я скинув своє пальтечко, Валя шубку. А пічник у теплі, пересипаючи роботу жартами та примовками, уже будував велику селянську піч.

Потім ми не раз у холодні зимові вечори, коли надворі стогнала заметіль, свистав вітер, всією сім'єю лежали на гарячій черіні, застеленій смугастим рядном, і мама розповідала нам, дітлахам, то страшні, то веселі казки...

...Давно все те було. Але й зараз, коли я зустрічаю десь на вулиці людину з полотняним фартушком, з якого виглядає кельма, молоток чи інший який пічницький інструмент, мені хочеться низенько вклонитися їй.

Я хотів про все те розповісти цій компанії малюків, що гралася поряд зі мною, і особливо Валерці. Але ж вони, як горобенята: злетілися табунцем, цвірінчать, цвірінчать, а щось не так,— пурх і розлетілися...

Білява командирша в червоному платтячку і ще двоє з нею уже спускалися з гірки. А Валерки не було. Мабуть, дуже вже защемила його серце та образа — працювати на будівництві пічником.